

חבל נחלתו

עם חומרי ת"צ של חמישה עיניים ושבייתה ממלאכה והתחלה מהערב, אלא הפסקת אכילה ושתייה מעלות השחר. ג. תעניות של כל ציבור על הגשמים (לפחות שבע האחרונות) הן בהוספת שש ברכות¹ ותקיעות בשופר ללא תפילת נעילה.

ד. אם הרבנות הראשית גזרה מן הראוי שכל אחד יקבל במנחה שלפניה את התענית, ואם לאו נגרר אחר הציבור וחייב בתענית. ה. בשנה מעוברת יש לאחר את זמני התעניות בחודש ימים.

סימן יד

תקנת השבין בגזל עצי סוכה

א. יציאה ידי חובה בעצים גזולים
במסכת סוכה (לא ע"א) נאמר: "תנו רבנן: סוכה גזולה, והמסך ברשות הרבים. רבי אלעזר פוסל, וחכמים מכשירין". והראשונים חפשו היכי תמצא לסוכה גזולה אשר פסולה אף לפי חכמים.
בהמשך קובעת הגמרא: "אבל גזל עצים וסיך בהן — דברי הכל אין לו אלא דמי עצים". ומובא ביחס לכך: "ההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה: ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא בסוכה גזולה הווי יתבי צווחה ולא אנשגח בה רב נחמן. אמרה ליה: איתתא דהוה ליה לאבוהא תלת מאה ותמני סרי עבדי צווחא קמייכו ולא אנשגחיתו בה? אמר להו רב נחמן: פעיתא היא דא, ואין לה אלא דמי עצים בלבד. אמר רבינא: האי כשורא דמטללתא דגזולה, עבדי ליה רבנן תקנתא משום תקנת מריש. — פשיטא, מאי שנא מעצים? — מהו דתימא: עצים שכיחי, אבל האי לא שכיחא, אימא לא — קא משמע לן. הני מילי — בגזל עצי סוכה".

שבועה, אבל לבתר שבועה — הדר בעיניה. ואי חברו בטינא, ואפילו לאחר שבועה נמי — יהיב ליה דמי".
מתבאר מהגמ' שאם גזל עצים לסוך לדברי הכל (ר"א וחכמים) יוצא י"ח בסוכה בעלת סך גזול והנגזל מקבל דמי עצים. אבל אם לא שילם לו את דמי העצים ועברו ימי הסוכות ולא חיבר את הגזל לסוכה — מחזיר לו את העצים.
הרמב"ם בהל' גזלה ואבדה (פ"א ה"ה) פסק: "כל הגזול חייב להחזיר הגזולה עצמה שנ' והשיב את הגזולה אשר גזל, ואם אבדה או נשתנית משלם דמיה, בין שהודדה מפי עצמו בין שבאו עליו עדים שגזל הרי זה חייב לשלם הקרן בלבד, אפילו גזל קורה ובנה אותה בבירה הואיל ולא נשתנית דין תורה הוא שיהרוס את כל הבנין ויחזיר קורה לבעליה, אבל תקנו חכמים מפני תקנת השבים שיהיה נותן את דמיה ולא יפסיד הבנין, וכן כל כיוצא בזה. **אפילו גזל קורה**".

1. הערת הרה"ג אביגדור נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: לא ראינו מימינו שיוסיפו שש ברכות, לא הרבנות ולא הבד"צ.

לנגזל אלא דמי עצים בלבד".

ב. מה ומתי משיב לנגזל

כאמור ברמב"ם וברש"י, המצוה מחשיבה את הסכך כל שבעה כמחובר בבניין קבע.

נשאלת השאלה במה או במי תלויה ההחלטה האם משלם דמי עצים או שממתין עד אחר סוכות ואז מחזיר לו עצים שסיכך בהם או עצים לדפנות וכד' שגזל ממנו, האם בגזלן שאומר ברצוני להחזיר לך אחר החג את עציך, או בנגזל שאומר שלם לי עתה את העצים. הסברא היא שהגזלן מעוניין להשאיר את העצים אצלו עד אחר החג ואז להשיבם שהרי בכך הוא אינו נפסד כלום, לעומת זאת הנגזל מה יעשה בענפים מתייבשים לאחר החג? והשאלה היא על תקנת חכמים, מה בדיוק תקנו חכמים¹?

שאלה אחרת התלויה בראשונה, היא מה הדין אם לא שילם ולא החזיר עצים לאחר החג, האם יצא ידי חובת המצוה או הוברר למפרע אחר שלא שילם בזמנו, שישב תחת סכך גזול, כמו"כ מה הדין אם לא שילם כלל.

מלשון רב נחמן כלפי אותה סבתא משמע שהיא באה בחג עצמו ובקשה את עציה, והשיב רב נחמן שחכמים הפקירו את עציה והקנו אותם לריש גלותא ואנשיו וחייבו את הגזלן ליתן דמים. ולכן

ועשה אותה בסוכת החג ובא בעל הקורה לתבוע בתוך ימי החג נותן לו את דמיה. אבל אחר החג הואיל ולא נשתנית ולא בנאה בטיט מחזיר את הקורה עצמה".

לכאורה, לפי"ד הרמב"ם אין חידוש בגזילת עצים לסכך משאר מקרי גזל, אולם נראה שהחידוש הוא בכך שהגזלן קונה את הסכך לזמן, ובכך יוצא בו ידי חובה בסוכות. וכן נראה מפירוש רש"י: "אלא דמי עצים — דתקנת חכמים היא זו על המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול הנגזל את דמיו, ולא חייבוהו לקעקע את בנינו מפני תקנת השבים, במסכת גיטין (נה, א). עבדו רבנן תקנתא — לטול דמיו. מפני תקנת מריש — ולא אמרינן: אין כאן הפסד מרובה, ויסתור סוכתו. דמצוה משוי ליה כל שבעה כבנין קבע".

נראה איפוא שחכמים תקנו בעצים גזולים לסוכה תקנה מיוחדת, שאע"פ שלא קנה בשינוי ולכן מן התורה יושב בסוכה גזולה ולא יוצא י"ח, בכ"ז קונה את העצים מצד הפקר בית דין הפקר ויוצא בהם י"ח. כדברי הר"ן (יב ע"ב מדפי הרי"ף): "דאע"ג דמסקינן בריש פרק לזה"ג דכשרה גבי הריא אתתא דצוחה ואמרה ריש גלותא וכולהו רבנן יתבי בסוכה גזולה ואמור רבנן פעיתא היא דא ואין לה אלא דמי עצים בלבד, היינו בתר דעבידו רבנן תקנת מריש אבל מדאורייתא סוכה גזולה היא ופטולה, אלא דבתר תקנתא כשרה דהפקר ב"ד הפקר ואין

1. הערת הרה"ג אביגדור נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: אולי משלם כשעת הגזילה? תשובת המחבר: וכי איזה שינוי חל בעצים שיתחייב בממון?

חבל נחלתו

היא אינה יכולה להוציא מידם את העצים אלא רק ממון. ולא נאמר בפירוש מה הדין אם הגזלן שילם אבל שלא בזמנו.

מהרמב"ם המובא לעיל משמע שהקובע היא תביעת הנגזל בתוך החג. אם תבע בחג מגיע לו ממון, אם תבע לאחר החג הוברר שהעצים נקנו לגזלן לזמן עפ"י הפקר ב"ד ועתה צריך להחזיר את העצים עצמם.

וכ"נ מרש"י שהתקנה נתקנה כך: הגזלן צריך לשלם את הגזילה מיד ואין לגזלן ברירה לומר אחזיר את הדמים או את הגזילה אחר החג. אם מסיבה כלשהי לא שילם בחג צריך לסתור את הסוכה ולהשיב את הגזילה עצמה, וכל החג היתה שלו משום הפקר בית דין.

הריטב"א חלק על רש"י, וז"ל: "והני מילי בתוך שבעה אבל לבתר שבעה. פ' שלא קבל עליו הנגזל בבית דין עד לבתר החג או שרצה להמתין עד מוצאי החג או שלא נתכוון לגזול עד מוצאי החג, הא לאו הכי אע"פ שלא פרעו עד החג כבר קנאו ודמים בלבד הוא חייב לו, וכדמוכח נמי מעובדא דרב נחמן שלא חייבוהו לפרוע לאלתר, ושלא כפירוש רש"י".

מתבאר אף מדברי הריטב"א שהנגזל קובע אם יקבל תשלומי ממון או את הגזילה גופה, ואם הנגזל ויתר והמתין אחר החג חוזר דין תורה שהגזלן משיב את הגזילה גופה במידה ולא עשה בה כל שינוי. וחידוש גדול בדבריו שאם הגזלן לא התכוין

לגזול עד מוצאי החג, כלומר נטל על מנת להחזיר אף לו עשו את התקנה ומשיב את הגזילה לאחר החג. עוד מתבאר מדבריו² שאין תלות בין השבת המעות ליציאה ידי חובה. הגזלן חייב מעות או את העצים עצמם אבל בכל מקרה יוצא ידי חובה אפילו לא השיב את הגזילה. ונראה שלקביעה האחרונה מסכים גם רש"י.

וכן נראה מהמשך דבריו: "ואי חבירה בטינא אפילו לבתר שבעה נמי יחייב ליה דמיה. פ' אם רוצה הגזלן, שאין כופין אותו לעולם לתת דמים שיכול הוא לומר אי איפשי בתקנת חכמים כדאיתא בכתובות (פ"ג א'), מיהו כשעמד בדין ופסקו ליה לדיניה דליתן דמים וקבל עליו שוב אינו חוזר בו". ונראה שבמשפט זה מצמצם כוחו של נגזל לקבל דמים, אלא אם לאחר החג הגזלן אומר אי אפשי בתקנת מריש עבורי ואיני מעוניין להחזיר אלא את הגזילה עצמה – מחזיר.

מתבאר מהריטב"א (שנראה מבאר את שיטת רש"י והרמב"ם) שהתקנה היא לטובת הגזלן כדי שיצא ידי חובה בכל אופן. ורק אם הנגזל תבע דמי הגזל בחג או העמידו בדין אחר החג והתחייב לשלם את העצים – משלם ממון, ולא – משיב את הגזילה עצמה.

לגבי הנושא עליו חלק הריטב"א על רש"י כתב הערוך לנר: "וכוונתו נראה שמשמע לו ממה שכתב רש"י דמצוה משוי ליה כל שבעה כבנין קבע עכ"ל דס"ל דדוקא

2. הערת הרה"ג אביגדור נבנצל רב העיר העתיקה – ירושלים: איך?
תשובת המחבר: הרי כתב שהגזלן יצא י"ח, ורק דן מתי משיב את הגזל גופו ומתי דמים. ועוד,
הרי זהו חוב שנזקק עליו ולא תלו בכך את יציאתו י"ח.

כיון שכבר היתה קבוע בסוכה וזקף דמיו עליו במלוה אף שנפלה אח"כ מצי' ליתנה בסוכה". הספק הוא כיון שנפלה סוכתו, בטלה עבירו תקנת מריש, ואינו יכול להשיב דמים אחר החג, או שכניסת החג קובעת, וע"כ כבר זכה במריש לחג ונתחייב עבירו ממון. ונראה שבשאלה זו חלקו רש"י והריטב"א, לרש"י אם לא שילם שוב חזר הדין הרגיל ואסור לגזול מחדש ולהניחו בסוכתו. ולריטב"א אם התחייב לשלם אפילו לאחר החג – שוב יכול לחזור ולבנותה בסוכתו.

נראה שהנך' שקשתה לכולם היא מה הדין אחר ז' כאשר לא שילם עדיין את הגזל. במשך החג הגזל הוקנה לו עפ"י תקנת חכמים, אולם לאחר החג, הרי בטלה החשבת הסוכה לבניין קבע וא"כ מה הדין לגבי חיוב ההשבה ולגבי יציאה ידי חובת המצוה. מרש"י משמע שאמנם יצא ידי חובת המצוה אבל תקנת חז"ל נגמרה ולכן צריך להחזיר את העצים גופם. הריטב"א וכן הרמב"ם חלקו וסברו שהתקנה יצרה מציאות חדשה ולכן אם הנגזל תבע בחג תשלומים אינו יוצא בהחזרת העצים⁴.

ג. האם קיום המצוה תלוי בהשבת הגזילה

תלות היציאה ידי חובה בהשבת הגזילה נמצאת במחלוקת שהביא הטור (או"ח סי'

תבע תוך ז' שהיא זמן המצוה צריך לשלם ולא להחזיר קורה אבל כששהה לשלם עד לאחר ז' כשנגמר המצוה אז צריך להחזיר העצים ולא יוצא בדמים, ועל זה הוקשה להריטב"א מעובדא דר"נ דמשמע דר"נ לא הורה לפרוע מיד אלא אפילו לאחר ז', הרי דאפילו לאחר ז' יוצא בפריעת דמים כיון שתבע תוך ז'... אכן מרמב"ם וטושר"ע נראה שס"ל כפי' הריטב"א שהכל תלוי בזמן התביעה שאם תבע תוך החג אפילו אחר החג אין חייב רק דמים".

היינו, לרש"י הקובע אם משלם ממון הוא זמן התשלום בפועל, לריטב"א ושאר הראשונים לפי זמן התביעה בתוך החג ולאחריו.

ונראה שהרמב"ם אף הוא סבר כריטב"א שכן כתב בהל' סוכה (פ"ה הכ"ה): "ואם גזל עצים ועשה מהן סוכה יצא. תקנת חכמים היא שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד, ואפילו גזל נסרים והניחן ולא חברן ולא שינה בהן כלום יצא". ומשתיקתו מכל התלות בין השבת הגזילה ליציאה י"ח, משמע שבכל מקרה יצא י"ח³.

נראה שנ"מ בין הדעות תהיה בשאלה שהעלה הברכי יוסף (או"ח סי' תרלו ס"ק ה): "שמעתי אחד קדוש עלה ונסתפק, מי שגזל קורה ונתנה בסוכתו, ואמר לבעלה לתת דמיה ואח"כ בתוך החג נפלה סוכתו, אי מחזיבין ליה להחזיר הקורה השתא דנפלה, או דילמא

3. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: אין דרכו של הרמב"ם להביא מה שלא נזכר בגמרא.

4. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: בהחזרת העצים בודאי יוצא, וכל הדיון רק על החזרת הדמים.

תשובת המחבר: אבל הריטב"א כתב במפורש שקנאם וא"כ אם ירד ערכם ודאי אינו יוצא בהשבתם וצריך להשיב דמיהם בשעת גזילה.

חבל נחלתו

תלז), וכך כתב: "ואילו גזל עצים וסיכך בהם אין לו עליו אלא דמי עצים אפילו לא שינה בהן שום דבר ויוצא בה בדיעבד, ובעל העיטור כתב שאם גזל עצים וסיכך בהם ואינו רוצה ליתן דמיהם הוי נמי גזולה".

היינו מהטור עולה שאם לא שילם או לא השיב את הגזילה אעפ"כ יצא י"ח. לעומת זאת בעל העיטור חולק וסובר שאם לא שילם אינו יוצא ידי חובה. שניהם לא התייחסו לשאלה מתי נתבעו או מתי הושבו הדמים או הגזל גופו, ונראה שלדבריהם אין לכך נ"מ, ובניגוד לרש"י ולריטב"א שתולה בכך את השאלה מה ישיב מעות או גזל עצמו, הנה הטור והעיטור לא התחשבו בכך ומשמע שאם יוצא י"ח יוצא אף למפרע.

כך כתב הבית יוסף (או"ח סי' תרלז): "ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור (הל' סוכה פה ע"ד). אפשר דרש"י נמי מודה ביה דע"כ לא אמרינן דלית בה משום גזולה אלא כשרוצה ליתן דמיה דבהכי הוא דתיקנו תקנת מריש מפני תקנת השבים אבל כשאינו רוצה ליתן דמיה לא תיקנו רבנן מידי ואוקמוה אדין תורה שהיא גזולה, אלא דמדלא אשכח רש"י סוכה גזולה אלא בגזל סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה משמע דסבירא ליה דאפילו באינו רוצה ליתן דמיה אין לה דין גזולה לענין שיוצא בה ידי חובתו, דכיון דתיקנו רבנן תקנת מריש דמים הוא חייב לו ולא עצים, וזה דעת רבינו שכתב 'ובעל העיטור כתב' שנראה שבא לחלוק עם רש"י דאם לא כן וכתב בעל העיטור מיבעי ליה למיכתב".

היינו, הב"י מבאר בשיטת העיטור שאם לא שילם את הגזילה נשאר דין תורה שהסוכה גזולה. ומעלה אפשרות שאף רש"י

מסכים לבעל העיטור, אלא שמכך שרש"י כתב שהאפשרות לסוכה גזולה היא רק במטלטלת משמע שדעתו היא שיוצא ידי חובה אף אם לא שילם. ויש להעיר שמשתיקת הראשונים משמע שלא כעיטור. מהמאירי במקום אחד משמע כעיטור. התקנה היתה ליציאה י"ח רטרואקטיבית. כך כתב בדף כז ע"ב: "ובגזל עצים ועשה סוכה אלא שחכמים תקנו בה שלא יהא לו עליו אלא דמי עצים כדין מריש שבנאו בבירה שלא חלקו בין בנין קבע לשל עראי והפקד בית דין הפקר ויצא מעכשיו לכשיחזיר את העצים או יתן דמיהם".

ובסוגייתנו (לא ע"א) מפרט את הדעות השונות: "ומ"מ כל שקנה את העצים אם בשינוי מעשה אף בלא יאוש ואם בשינוי השם וביאוש או מפני תקנת השבים כגון שחברה בקרקע ונתחייב בדמים, יש אומרים שיוצא הוא אף בשלא פרע ר"ל שכל זמן שיפרע יוצא הוא למפרע, אי נמי **הואיל וחוב הם עליו יוצא**, ויתבעם הלה בבית דין אם ירצה. וכמו שאמרו בההיא דהוה צווחה ואמרה ריש גלותא וכולהו רבנן בסוכה גזולה יתבי ומפני שעבדים של ריש גלותא גזלו ממנה את העצים ואמר רב נחמן אין לה אלא דמי עצים. אלמא שלא נפרעה עדיין. ומ"מ יש אומרים דכל שלא פרע לא יצא, וההיא איתתא רוצים היו ליתן לה את הדמים ולא היתה רוצה ליטלם אלא שהיתה צווחת ליטול את עציה".

עולה מדבריו שלדעה אחת בכל מקרה אף אם לא שילם את העצים שגזל או את שוויים יוצא י"ח והיא דעת הרמב"ם, הטור, רש"י והריטב"א. ולדעה השניה והיא דעת העיטור יוצא ידי חובה רק אם שילם את הגזילה. ויציאתו ידי חובה היא למפרע רק

חבל נחלתו

לאחר ששילם.

השולחן ערוך (או"ח סי' תרלז ס"ג) פסק: "ואם גזל עצים ועשה מהם סוכה, אף על פי שלא חיברן ולא שינה בהם כלום, יצא; תקנת חכמים, שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד". ופסק כרמב"ם והריטב"א וסיעתם. המג"א (ס"ק ז) כתב שלא יצא אם לא שילם את הגזילה, וטעמו משום שמדאורייתא לא יצא אלא עפ"י תקנת השבים, ואם אינו רוצה לשלם אינו מן השבים (מחה"ש), או שנחשב כאומר לא ניחא לי בתק"ח (פמ"ג א"א). והערול"נ (ביכורי יעקב סי' תרלז ס"ק ט) השיג על המג"א שכיון שהטור ורש"י ודאי לא סברו כבעל העיטור ונוספים עליהם ראשונים אחרים שאף הם לא העמידו סוכה גזולה דקרא בגזל ולא שילם – א"כ מדוע לפסוק כיחידאה ונשאר בצ"ע על המג"א. ואמנם נראה שרוב הראשונים לא סברו כעיטור ולכן פסק המג"א תמוה. במחה"ש הוסיף עפ"י דעת המג"א שאף אם מדחהו בלך ושוב על המעות עדיין הוא בגדר שבים ויצא בסוכה י"ח. ובביאור הלכה (סי' תרלז ד"ה יצא שתקנת) כתב: "ואם

משיב לו שימתין עד אחר סוכות וישיב לו הגזילה בעין מסתברא דלא יצא שהרי הוא עכשיו משמש בס' בגזילה, ובשלמא אם אמר שמתרצה לשלם לו עבור עציו בדמי אמרין שרבנן הפקיעו איסור גזילה ממנו אבל לא בכה"ג, ועיין בשענה"צ מה שכתבנו בשם המחצית השקל (שהו"ד לעיל) ויש לחלק". וכוונתו לחלק בין אם מדחה בלך ושוב שסו"ס מתכוין לשלם, לבין אם אומר לו שיחזיר את הגזילה עצמה אבל לאחר החג. ולענ"ד מדברי הריטב"א מוכח שלא כמשנ"ב שהרי כתב במפורש: "והני מילי בתוך שבועה אבל לבתר שבועה. פי' שלא קבל עליו הנגזל בבית דין עד לבתר החג או שרצה להמתין עד מוצאי החג או שלא נתכוון לגזול עד מוצאי החג". והמקרה השלישי הוא שנטל בשאילה שלא מדעת עד מוצאי החג – ואעפ"כ עשו לו חכמים תקנה שיוצא ידי חובה גם בלא תשלום דמים. ונראה שדברי המשנ"ב הם דוקא לדעת העיטור, אבל לדעת שאר הראשונים יצא בכה"ג.

סימן טו

הצטרפות סכך פסול לסכך כשר

שאלה

בכך י"ח?

תשובה

א. בתשובת הרה"ג יעקב אריאל רב העיר רמת-גן בשו"ת באהלה של תורה (ח"ב סי' פה) מתיר להשתמש בקרשי הפרגולה כחלק מהסכך עפ"י דעת הרשב"א בתשובה וכן מצד דיני מעמיד לסכך, וכן

ישנן פרגולות המשמשות כסוכה בסוכות, כאשר הרווחים בגג הפרגולה בין הקרשים מצומצם ועולה במעט על רוחב הקרשים. עליהם מניחים סכך כשר ויושבים תחתיהם. נמצא שהיושבים בסוכה יושבים תחת סכך שרובו קרשי הפרגולה ולא סכך כשר רגיל. האם יוצאים